

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Temmuz 2023

Cilt/Volume: 2023

Sayı/Issue: 2

Evrene Davet ve Deleuze'ün Göstergeleri

*Invitation to the Universe and Deleuze's Signs**Mutlu Bıçak**

Özet

Göstergeler sadece dil felsefesine indirgenemezler. İnsanın evrene katılımında önemli bir araç olan göstergeler, dil üretiminde de önemli bir “şey” durumundadırlar. Ancak sanıldığı gibi sadece dile ait olmayıp en büyük olay olan evrenin bilinme arzusunu da taşımaktadırlar. Deleuze, göstergelerin bir köksap olarak öğrendiğimiz her şey bir gösterge yayar, diyerek göstergelerin hayata aktif katılımını işaret etmektedir. Göstergelerin anlaşılması; göstergelerin ne oldukları, göstergelerin karakterleri, türleri ve insanın evrene katılımında aldığı rolün bilinmesine bağlıdır. Göstergeleri anlamak ayrıca yaşamı olumlayan bir durum olduğundan gerek öğrenme durumlarının gerekse yaşamın yeniden oluşturulmasındaki öneminin de anlaşılmasını sağlayacaktır. Göstergeler sadece birer işaret değil, anlamın keşfinde de önemli yer tutan şeylerdir.

Anahtar Kelimeler: Arayış, Çıraklık, Deleuze, Duyarlılık, Göstergeler, Sanat.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Bilim Uzmanı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Göç Araştırmaları Vakfı, semef2828mail.com, ORCID ID: 0000, 0001, 6959, 5207.

Atıf/Citation: Bıçak, M. (2023). Evrene Davet ve Deleuze'ün Göstergeleri. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2023 (2), 18-46.

Abstract

Signs are not things that cannot be reduced to a mere philosophy of language. As the most important tool in man's participation in the universe, the signs that participate in the event are also an important "thing" in the production of language. However, as it is thought, they are the state of overflowing the desire to be known not only in language but also in the universe, which is the biggest event. Deleuze says that everything we learn emits a sign for the reflection of this situation on human as a rhizome. To understand the signs; Knowing what the signs are, their characters, types and the role of human beings in their participation in the universe will enable both learning situations and the re-creation of life, since it is a life-affirming situation. Signs are not just signs; they are the most important things in the affirmation of life.

Keywords: Deleuze, Signs, Art, Sensitivity, Apprenticeship, Pursuit.

Giriş

“Bu o kadar güzel bir destan ki sen de benim gibi kelimelerin artık önemli olmadığı sonucuna varırdın.” Marcel Proust’un bu ifadesi artık kelimelerin yetersiz kalıp doğrudan şey ile temas kurma durumunun bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, insan evrenin içinde doğmasına rağmen bir yüzey olarak olaya nasıl katılır, olayla nasıl temas eder? Evren ile temasta, dil bir iç yüzey olarak insanla varlık gösterir. Ancak temas noktasında dilin yetersizliği bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluk aslında yokluk barındıran bir boşluk olmayıp göstergelerin doldurduğu yer olarak ele alınmaktadır. Algıya taşınmış ya da taşınmış her şey gösterge yayar ve bu göstergeler insanı evrene davet eder.

Deleuze; göstergelerin anlam ile olan ilişkisini ele aldığı *Proust ve Göstergeler* adlı eserinde nesnelere, maddelere ve kişilerin yaydığı göstergelerin sistemleşerek bir birliği oluşturduğunu işaret etmektedir. Ancak sistemleşen bu göstergelerin hepsi ortak bir sistemi oluşturmayıp ayrı ayrı kendi sistemlerini oluşturmakta ve her sistem kendine ait bir dünyayı oluşturmaktadır. Göstergelerin dünyasına dâhil olmak ve onları deşifre etmek kuşkusuz bir arayışı gerekli kılmaktadır. (Deleuze, 2016). Her bir gösterge sisteminde saklı olanın deşifre edilmesi için sistemi kuran göstergenin ve arayışın belli bir durumda olması gerekmektedir. Göstergeleri deşifre etmek; anlama ulaşarak onu ortaya çıkarmaya, yeni anlamlar üretmeye, sanat oluşumunun ortaya çıkmasına imkân verir. Deleuzecü gösterge anlayışı genel olarak mevcut göstergebilimin niteliklerinin dışına çıkarak hem üretimin hem öğrenmenin hem de bir yaşamın ifadesidir.

Deleuzecü gösterge anlayışı; yorumcu-öz-gösterge üçlemesinde birleştirilebilecek bir sistem olup göstergelerin yorumcu üzerinde yarattığı etkilerle ele alınmaktadır. Çalışmamız Deleuze’ün göstergelere bakışının açıklanmasını, deşifre işlemi için göstergelerin nasıl bir yapıda olduğunun ortaya çıkarılmasını, göstergelerin kaynaklarıyla olan ilişkilerini ve arayış olarak nitelediğimiz deşifre edicinin hangi seviyede olması ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğini de ortaya koyacağı için evrene katılımında göstergelerin önemini işaret etmektedir.

1. Göstergelerin Karakteri

Çevremizi kuşatan ve algımıza sürekli olarak hücum eden şeylerin vermiş olduğu rahatsızlığın ortadan kaldırılması, bu şeylerin ne olduklarının açıklanabilmesi için ontolojik olarak niteleyebileceğimiz bir etki ile insanlık, dizgeleri yani dili üretmiştir. Dil bir üretim olarak kuşatılmışlığın şiddetini kırmanın ve şeylerin anlamlarının çözülmesi için hem savunma hem de saldırı aracı halini almıştır. Anlamı çözülen şeyler birikim olarak dilin atılımını ve

genişlemesini sağlarken karşılaşmalar ise tecrübeyi yaratmıştır. Buradaki tecrübe, arayışın acemilik seviyesinden kurtulup çıraklığa ulaştığı tecrübedir. Arayış; ustalık kaygısı olmadan kendine özel yöntem ve tekniklerle strateji geliştirerek yeni arayışların ve yeni üretimlerin arzulandığı süreci ifade etmektedir. Arayış aynı zamanda göstergelerin imkânlarının da farkında oluşturmaktadır.

Dilin yaratımı ile birlikte bizi kuşatan şeyler gösterge olarak tanımlanmıştır. Göstergeler kaynak buldukları şeyin birer izi olarak topografik bir yapıyla, algılamı ve anlama duygusunu sürekli olarak hareket halinde tutmaktadır. Anlama ve üretme ihtiyacı doğal olarak bir hammaddeye gereksinim duyar. Algılamaya en yakın ve ona sürekli taarruz halinde olan göstergeler anlamının derinlerine yerleşerek onu sürekli canlı tutar ve arayışı bir üretim makinesine dönüştürür. Arayış ihtiyacı olan şeylere algılamı yönlendirerek göstergelerin taarruzunu parçalar ve yakaladığı göstergelerden gerekli anlam üretimini yapar. Üretilen bu anlam aynı zamanda dille kurulup dili genişleterek kendi göstergelerini de üretmeye başlar. Deleuze'ün açıklamasını yarım bıraktığı göstergelerin karmaşık sistemi bu şekilde doğmaktadır.

Sonsuz göstergeler evreni içinde anlamın dil ile olan bağı, göstergeler ile şeylerin/anlamaların ilişkisi ilk olarak stoacıların dikkatini çekmiştir. Stoacıların gösteren ve gösterilen ilişkisi üzerine yaptıkları tartışmalarda *semiotike* kavramı yaratılmış ve bu kavram sayesinde göstergeler bilimsel bir isim kazanarak bilimsel temele kavuşmuştur. (Rifat: 2019).

Yakınçağda J. Lock'un *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı çalışması; göstergelerden söz ederken "zihnin şeyleri kavramak ve bilgisini başkalarına iletme için kullandığı imlerin doğasını inceleyen" ifadesini kullanmasıyla göstergeler ayrı bir disiplinin konusu olarak tescillenmiş ve modern döneme (2013: 495).

Göstergeler, modern döneme taşınıncaya kadar genellikle dilbilimin altında sözcükler düzeyinde ele alınmıştır. Charles Sanders Peirce göstergeleri modern anlamda ele alarak göstergeleri yeniden tanımlamış ve onların özgün bir inceleme alanı hâline gelmesini sağlamıştır. Peirce, gösteren ve gösterilen arasındaki bağıntının yeterli olmadığını fark ederek bireysel yorumun da bu ilişkiye dâhil olması için öncelikle göstergeleri sınıflandırmış ve üçlüklere dayalı bir gösterge dizgesi oluşturmuştur. Peirce göstergeleri gerçek bir varlık oluşuna, nesne ilişkisine ve yorumcuya göre -alt birimlere de ayrılan- üç kısma bölmektedir (Karaman, 2017: 29). Peirce, göstergeleri sözcükler düzeyi ve gösteren-gösterilen ilişkisinin dışına taşıyarak özne ve zihin ilişkileri içinde gruplandırmıştır. Bunlar, tüm şeylerin ayrı ayrı gösterge kaynağı olduğunu vurgulaması ve göstergebilimi modern temele oturtması açısından önem arz etmektedir.

Göstergebilimi modern anlamda ele alan bir diğer düşünür ise Peirce ile aynı zamanda yaşamış olan Ferdinand de Saussure'dür. Dilin göstergeler dizgesi olduğunu düşünen Saussure'e göre, evren bir işaret etme evrenidir. Saussure aynı zamanda dil ve göstergelerin temsiller ilişkisi olduğunu belirtip mevcut gösterge çalışmalarının kapsamının dar olduğu düşüncesiyle- göstergelerin toplum içindeki yerini inceleyecek, dilbilimi de kapsayan bir bilim kurulmasını önermektedir. Bu bilim göstergelerin yasalarını ve işlevini bize verecektir (Rifat, 2019: 33). Saussure; Peirce'deki bireyselliğin aksine göstergelerin toplumsal yönüne dikkat çekmiştir. Ona göre "insan, anlamak ve anlamlamak için göstergelere gereksinim duymaktadır". Bu ilişkisellikte Saussure gösteren kısmı inceleyerek Peirce'nin sisteme dâhil ettiği yorumcuyu ilişki dışı bırakmış, salt toplumsallığa ve gösteren-gösterilen ilişkisine yönelmiştir (Önal, 2014: 46).

Görüldüğü üzere, modern zamanda göstergelerin dil ve dil dışı olmak üzere iki genel kısımdan oluştuğu fark edilmiştir. Göstergelerin yazın alanında yeniden ele alınmasını sağlayan ise Derrida olmuştur. Derrida yapıbozumcu bakış açısıyla yazınsal göstergebilimin doğuşuna öncülük etmiştir. Derrida kendinden önceki ses merkezli ve işaretlere dayanan gösterge algısının aksine yazıya yönelerek evrenin yazı olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre yazı ayrı, konuşma ayrı göstergelere sahiptir, bununla birlikte bizde bozum yaratan ise yazıdır (Derrida, 2014: 41). Derrida anlam-işaret-düşünce ekseninin yerine *trace* (iz) eksenli bir düşünmeyi önermektedir. "İz; anlamın genel bir kökeni olarak görünmeye, işaretlenmeye kapı açan ve anlamı meydana getiren boşluktur" (Mıkıcs, 2019: 98).

Bir kuram oluşturma iddiası olmadan göstergeler üzerine değinen bir diğer çağdaş filozof ise Gilles Deleuze'dür. Deleuze göstergelere doğrudan yönelmek yerine Marcel Proust'un eserleri üzerinden yönelerek konuyu *Proust ve Göstergeler* eseri üzerinden ele almaktadır. Gilles Deleuze göstergeler üzerinden öncelikle bir temsil eleştirisi yaparak göstergelerin ancak kendileri olduğunu vurgulamaktadır (Deleuze, 2016: 10). Göstergeler aynı zamanda Saussure'ün iddia ettiği gibi salt gösteren ve gösterilen ilişkisi içinde ortaya çıkan bir işaret etmeler bütünü de değildir. Deleuze'ün göstergelere bakışı Peirce'ün sisteme eklediği yorumcu üzerinden şekillenmekte olup, "bütün dünyaların birliği gösterge sistemi oluşturmalarında yatmaktadır ve deşifre, yorumlama olmadan da hiçbir şey öğrenilemez" (Deleuze, 2016: 11). Deleuze gösterge evreninde öncelikle bir arayışı, duyarlılığı vurgulayarak göstergelerin tamamıyla bireysel yanına dikkat çekmektedir. Göstergeleri duyarlılığa uğrama ve yorumcuda ortaya çıkan etkilerine göre bazı ölçütler yardımıyla gruplara ayırmaktadır. Deleuze'ün göstergeleri bir temsil ve bir işaret etme olmadığı gibi aynı zamanda toplumsal da değildir. Göstergeler, Deleuze açısından hem bir üretimin malzemesi hem de sonucu olarak

bireysel yorumun konusudur. Deleuze göstergelerin temsil ilişkisini eleştirirken Derrida'nın *iz* kavramına yakın olarak onlara sinyaller olarak bakmaktadır. Göstergeler şeylerden kaynak bulan sinyallerdir ancak şeylerin birer temsili değildirler. Şeylerin birer izi olarak göstergeler bizi kaynağa yaklaştırır; kaynağın açılmasına, bilinmesine imkân tanımaktadır.

Deleuze'e göre düşüncede bir şiddet vardır; bu şiddet, kişiyi gerçeği aramaya zorlamakta ve arayışı başlatmaktadır. Arayışın başlatılması doğal olarak göstergelerle bir karşılaşmayı da doğurmaktadır. Göstergelerle karşılaşma ve arayış bizi göstergelerin kaynağına gitmeye, kaynağı deşifre etmeye zorlamaktadır. Göstergelerin deşifre edilmesi için götürdüğü kaynağın da deşifre edilmesi, anlamın ortaya çıkarılması gerekmektedir. Deleuze'e göre anlamla gösterenin birleştiği ve açılmasını sağlayan, göstergeyi nesneden ayıran şey gösterenin doğduğu özlerdir. Özler maddelerde canlanarak göstergeleri doğurur ve ontik bir açılma arzusuyla göstergeler yayar (Deleuze, 2016: 48). Göstergelerin yapısının ortaya çıkarılması ve kurdukları sistemde çiraklığın onlardan bir deşifreye üretim yapması için göstergeler ve öz ilişkisinin de ele alınması gerekmektedir.

2. Göstergeler ve Öz

İnsanın bütün yapma ve etmeleri açık ya da gizli öğrenmeler sayesinde olmaktadır. Oluşa getirmiş olduğu davranışların arkasında onu bu davranışa iten bazı sebepler bulunur. Bunlardan biri öğrenmiş olduklarının yarattığı itici güç, ikincisi ise yeni öğrenileceklerin vazgeçilmez bilinme isteğinin zihinde oluşturduğu şiddettir. Zihinde oluşan bu şiddet, temel yönlendirici olarak isimlendirilen duyarlılıktır. Duyarlılık, göstergelere karşı eğilimi ifade edip göstergeleri yakalama ve onlarla yürüme durumudur. Duyarlılık aynı zamanda alttan alta dünyanın yüzeyini oluşturan göstergelerin zihindeki kapısıdır (Altuğ, 2016: 44). Bizi göstergelere ve onların arayışına iten ve bağlı buldukları bir özü de arayışa çıkararak bu duyarlılıktır. Duyarlılık özü aramaktadır çünkü onun aradığı şey, öz; gösterge ve anlamın birliğidir (Deleuze, 2016: 439).

Göstergelere karşı duyarlı olmak aynı zamanda göstergelerin de duyarlılığı cezbetmek için oluş sergilediği ikili bir durumu ortaya koymaktadır. Göstergeler de kendine yönelecek bir duyarlılığı beklemekte, ona sırlarını sunmak için yayılmaktadır. Peki, bizi kaynağına götürmek ve bir sırrın ifşasına araç olmak isteyen gösterge nedir?

Göstergeler düzlemin derinliklerinde ve üzerinde bir nesneye veya bir şeye bağlı olarak yayılan çeşitli izler, sinyallerdir. Bir öze bağlı bulunan kendi zamansal süresince ve deşifre edilecekleri ana kadar varlık gösteren birçok sinyal vardır. Bu sinyaller kendilerine yönelecek bir duyarlılığa esas olana kadar fark edilmemiş göstergeler olarak kalmaktadır. Henüz fark

edilmemiş ancak oluşa gelmiş durumdadırlar. Başka bir açıdan söylenecek olursa bu göstergeler yorumun malzemesi olmamış, var olan ancak duyarlılığı cezbetmemiş olanlardır. Göstergelerin varlığı maddi olarak bir öze bağlı olmak zorundadır. Deleuze bu durum için, “Göstergelerin maddi anlamı ideal bir öz olmadan hiçbir şeydir” (Deleuze, 2016a: 18) diyerek göstergelerin bir öze bağlılığının önemine vurgu yapmaktadır. Öz; gösterge ile mananın ilişkisini belirleyip, göstergeye sarılan, özne ve şeylerin içinde, bireyselleştirici olan, yani gösterge ile mananın bir nevi birlikteliğidir (Deleuze, 2016a: 51). Özler öznenin kalbinde yer alan hakiki monadlar olarak öznenin nihai niteliğini yansıtan şeylerdir (Deleuze, 2016a: 44). Deleuze’e göre manevi göstergeler özlerden kaynak bulurlar. Göstergeye mana katan şey bu bağlılıktır. Onu oluşturabilen şeyler özdür. Göstergeler özün varlık gösterdikleri anda ontolojik olarak öze birlikte varlık bulurlar. Göstergeler varlık buldukları andan itibaren bütün etrafa görünmektedir, bir gösterge birden ve ansızın sadece bir şeye beliren değildir. O, sürekli dağılım gösteren bir şey olmaya devam etmektedir. Bir gösterge deşifre edildiğinde ve yorumlandığında bir bilgiye dönüşmektedir. Göstergenin yorumlanması, duyarlılığın sonucunda oluşan bir durumdur. Bu, bir nevi göstergeden ürün elde etme yani öze yaklaşma, onu deşifre etme, yüzeye çıkarmadır. Fakat bu ürün durağan bir ürün olarak karşımıza çıkmaz, yeniden bir oluş ile kendine yakın ya da bağlı özlere göndermelerde bulunan, onları da yüzeye çekmeye zorlayan bir ürün olarak var olur. Gösterge aksi durumda sadece sinyal göstergeleri, başka bir deyişle özün statik enerjisi gibi saklı durumda olmaya devam etmektedir. Kendini açacak, yakalayacak, takip edecek bir duyarlılığı beklemektedir. Gerçek anlamda bir göstergeden bahsetmek için göstergenin deşifre edilmiş yani farkına varılmış olması, yorumlanma aşamasına gelmiş olması gerekmektedir. Bir göstergenin varlığı ancak deşifre edilip yorum sayesinde bir öğrenme sağladığında anlam kazanmış olur. Görüldüğü üzere, bir birim öğrenme için bir göstergenin varlığı zorunludur. Hatta demeliyiz ki öğrenmelerimiz ancak göstergelerin sayesinde oluşan bir eylemdir fakat burada göstergeleri deşifre edecek ve yorumlayacak organizmanın bir gösterge sürecini sağlayacak tüm süreçler için gerekli şartları sağladığını varsaydığımızı belirtmemiz gerekmektedir. Deleuze, göstergeler ile gerçekleşen bir çiraklığın bize öğrenme sağladığına işaret etmektedir. Aynı zamanda göstergelere karşı duyarlı olmak, dünyayı deşifre edilmesi gereken bir şey olarak görmenin bir yetenek olduğunu ifade etmektedir (Deleuze, 2016a: 30). Çiraklık bir arzuyu taşıyarak ortaya bir eser koymak ve somutlaştırmaktan ziyade sonsuz imkânların takip edildiği ve bu imkânların öz ile ilişkisinin ortaya konulduğu bir süreç olarak vardır. Deleuze’ün burada çiraklığı esas alması Heidegger’in kaygı fenomenini; bütüne yönelik, arayıp tarayan ve bakışı buna göre belirleyen, bir hâl olarak bir şeyin içinde olma tanımlamasıyla da yakından ilişkilidir (Heidegger, 2019: 292). Çiraklık

bir hâl olarak arayışın özgürce yolunu belirmeye başladığı bir durumu ifade etmektedir. Acemiliğin vazgeçme, imkânları kaçırma ve duyarlılığı sonlandırabilecek arzularının olması, ustalığın ise tek bir imkânı yücelterek somut bir esere odaklanması arayışın imkânlarını kısıtlamaktadır. Çıraklık ise göstergeler içinde arzunun yolcuğuna fırsat vererek sadece tek bir anlamın aksine hakikati aradığı için olayın tüm imkânlarının ve ufuklarının dolaşılmasını sağlamaktadır. Göstergelere karşı duyarlı olmanın, onlara ihtimam göstermenin bir yetenek olarak tanımlanması da çıraklığın aynı zamanda bir yeteneğin koşusu olmasından kaynaklanmaktadır. Yine Deleuze'ün bahsettiğimiz ifadesinden yola çıkıldığında, göstergelerin belirtimiz gibi bir duyarlılık sonucunda ve bir deşifre, yorum çıkarma işleminin sayesinde işe yarar olduklarını göstermektedir.

Göstergelere karşı duyarsız oluş, göstergelerin varlığını yoksamasa da onların veri sağlayıcı yanının, bilgi ve öğrenme oluşturucu potansiyelinin fark edilinceye kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır. Fakat belirtilmesi gereken bir diğer husus, göstergelerin kendi başlarına ve ölümsüz olarak varlık göstermediği gerçeğidir. Bir göstergenin bütün oluşunu gerçekleştiren şeyin öz olduğu düşünüldüğünde, özü yansıtan şeyde oluşan her türlü arzu, değişim, deformasyon göstergeyi de bir değişime tabii tutmaktadır. Bu değişim aslında yüzeyin ve özlerin bulunduğu derinlerin değişimidir. Bizi derinlere götüren duyarlılığımızda oluşan bir değişiklik; bu derinlerdeki özlerin yaymış olduğu göstergelerin fark edilmesini, yorumlanmasını etkileyebilir. Göstergelerin yorumlanışında ve irdelenişinde izlenilen yolun hatalı olması, gerçeğe olan bağının ve gerçekle ilişkisinin anlaşılabilmesi, bizi derinlerden uzaklaştıran şeylerdir. Bir göstergenin sadece maddi yanına odaklanmak, onun sağladığı heyecan ile manevi yanının kaçırılmasına neden olmaktadır.

Göstergeler bize bir gerçeği sunmazlar ancak belleğimiz onu bir gerçekle bağdaştırma, birleştirme ve onu şeyleştirme eğilimindedir. Göstergenin bir şey ile bağdaştırılması, şeyin öncesi ile şeylik durumu ve sonrası göstergede değişiklik oluşturmuş olur. Fakat bu değişim, göstergelerin ortaya çıkardıkları duyguya göre doğan bir değişikliktir. Maddi şeylerle bağlanılan ya da sadece maddi yanı deşifre edilmiş göstergeler, düşünceyi harekete geçirmedikleri gibi sadece duyusal işaretler olarak kalmakta, ideal bir öz üretmekten de yoksun kalarak manevi bir anlamdan da yoksun kalmaktadır. Öz olmadığı için aynı zamanda anlam üretimi de kaçırılmıştır (Dejanovic, 2014: 48). İlerde de bahsedeceğimiz gibi, göstergenin türlere ayrıldığı nokta da buradan başlamaktadır. Göstergede oluşacak değişimin bir bozulma olarak düşünülmesi ve göstergenin özne verisi gibi görülmesi göstergenin yanlış algılanmasına sebep olur. Özün varlığı özneye bağlı olmanın aksine, özneyi oluşturan özdür. Göstergelerin asıl kaynağını da öz sağlamaktadır. Biz bir özü deşifre ettiğimizde artık ikili bir durumu ortaya

koymuş oluruz. Bunlardan biri, yakalanan gösterge ve özün varlığı; diğeri ise zihnimizde gösterge sayesinde oluşturmuş olduğumuz öze ait gerçekliklerdir. Belleğimizin somut olan şeylere bir yatkınlığı söz konusudur. Bellek maddi olanları barındırıp onlara karşılık birer işaret belirleyerek kendinde tutar. Ancak maddi olmayan şeylere karşılık bellek, zorlu bir süreçten kaçınarak onları işaretlerle kaydetmek yerine kavramlaştırma gibi süreçleri seçer. Deleuze'ün bahsettiği yetenek durumunun ortaya çıktığı ikinci kısım da burada ortaya çıkar. Belleğin kavramlaştırma ya da somut olmayanlara dair süreçlerini bu yetenek ifade eder. Öz arayışında yeteneğin olmadığı bellek, sadece somut süreçleri tercih eder. Aklımız, göstergeleri ifşa ettiğinde özün bir tanımını yapıp sadece öze ait bir birikim oluşturmaz; ifşa edilmiş göstergeden zihin kendi derinliğinde bir üretim yaparak bir tanımlamada bulunur. Deleuze'e göre özün; görülen şey olmaktan ve dünyayı birleştiren idealliklerden ziyade evrenin has özelliklerini gören derin, indirgenmez bir bakış açısı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Deleuze'ün bahsettiği yetenek durumu bir kez daha burada ortaya çıkmaktadır. Akıl, göstergeleri ifşa edip özünü kavradığında artık dünyaları deşifre etmek için bir adım daha atmış olmaktadır. Bu süreç, her gösterge aynı görünse bile özünün ayrı olabileceği ve farklı durumları ortaya koyabileceği ihtimalini hep canlı tutar, sürekli başa dönerek her göstergede arayışı bir paradoks hâlinde gerçekleştirmektedir. Göstergelerin zihin üzerinde paradoks oluşturan gücü de buradan kaynaklanmaktadır. Bu gücün varlığını, "Göstergeler akıl, bellek, imgelemi zorlayarak düşünceyi harekete geçirir ve onu, özü düşünmeye zorlar" (Deleuze, 2016a: 94) ifadesiyle tanımlayan Deleuze, göstergenin bir işlevini de ortaya koymaktadır. Bu ifade, göstergenin kendi başına bir itici güç olarak belleği hem öze hem de evreni bilmeye zorladığını ortaya koymaktadır çünkü duyarlılık, bir yeteneğin yansıması olarak göstergelere karşı gelişmiş bir durumdur. Duyarlılığın göstergeleri takip ettiği gibi göstergelerin de duyarlılığı cezbeden ve döngü oluşturan yanı mevcuttur. Ayrıca dikkat edilmesi gereken diğeri ise Deleuze'ün göstergeleri birer temsil unsuru olarak görmediğidir. Göstergeler türleri ne olursa olsun bir şeyin kopyası, taklidi değil aksine o şeye göndermelerde bulunan, düşünceye varlığı veren, düşünceyi arayışa çıkararak gerçeklerdir. Göstergeler temsiller gibi bir şeyi yansıtmaktan ziyade çeşitli bağlamlar oluşturarak düşünceyi zorladığı gibi, bir özden doğarak da düşünceyi harekete geçirmektedir (Uysal, 2017: 237).

Bizi düşünceye sevk eden göstergelerdir, göstergeler bu noktada karşılaşmanın bir nesnesi durumundadırlar. Düşünce edimi, olasılıklardan doğmayıp göstergeyi yeni oluşlar kurup, geliştirip, dönüştürerek bir gerçek yaratmış olur. Bu bir nevi göstergelerin aynı zamanda evrensel bir misyonu ifa ettiğini de ortaya koymaktadır.

Göstergeler her ne kadar bir zihinsel yetinin varlığında ortaya çıkmış olsa da her gösterge kendini her zihne açmaz. Göstergenin bütün sırlarını hazır her zihne açmış olduğunu var saydığımızda, bütün bilmelerin bugün tükenmiş olması gibi bir durum ortaya çıkar. Aynı zamanda bir bellek bütün bilmeleri başarmış ve her şeyi bir şekilde kendinde bulundurmuş olurdu. Deleuze'ün bu durum için göstergelerin öncelikle bir duyarlılığı şart koştuğunu ifade ettiğini daha önce de belirtmiştik (2016a: 95). Göstergelerin ifşa edilmesi onlarla bir dostluğu ve onlara karşı bir çıraklığı gerekli kılmaktadır. Çünkü bir göstergenin barındırmış olduğu derinlik tek bir veri sağlayacak kadar yüzeysel değildir. Göstergelerin logostan farkı da burada yatmaktadır. Göstergenin derinliği, aynı zamanda onu ifşa edenin ifşa durumundan da derindir. Bu derinlik göstergenin yüzey derinliği olduğu için bir paradoksu, bıkkınlığı, kırıklığı, zamanı ve defalarca denenmeyi gerekli kılar. Göstergenin açılması, sırrının ortaya çıkarılması bir niyetin tek başına başaracağı bir durum değildir. Göstergeyi deşifre etmeye çalışırken göstergenin de bu çabaya cevap vermesini sağlamak gerekmektedir. Bu ancak istemli bir çabanın sonucunda mümkündür. İstemli bir çaba da ancak dostluk ile mümkün olacak bir durumdur. Göstergenin sıralarını açmasını beklemek ise yine dostluğun başka bir boyutu olarak duyarlılık içinde göstergenin takibinin yapılmasını incelemektedir.

Göstergenin ortaya çıkarılışı, tabii olarak bir çıraklığın uğraşdır. Bir yüzey derinliğini keşfetmek, paradokslar çıkarmak, farklı oluşları ortaya koymak ancak bir çırağın uğraşdır. Özellikle göstergeyle yaşanmış bir hayal kırıklığı, belleğin nesnel-telafi edici çağrısı ve göstergenin derinliği içinde, gösterge ile zihnin yeni oluşlar yaratmasını ve dostluğunu doğurur. Göstergeyle kazanılmış bir ustalıktan ise Deleuze açısından söz etmek mümkün değildir. Gösterge ile usta bir süreçten bahsetmek göstergenin ve zihnin birbirine üretim imkânı sağlamadığı durumu ifade etmektedir. Ustanın göstergedan elde edeceği yeni bir şeyden söz edilemez. Bu anlayışla göstergeler ele alındığında, gösterge kendi başına bir özneye işaret eder ve ifşa edildiği anda göstergenin işlevi son bularak her gösterge bir temsile dönüşür. Saussure'ün iddia ettiği toplumsal bir uzlaşım sonucunda üretilmiş salt temsil ögesi halini alır (Kılıç, 2013: 22).

Deleuze açısından her gösterge kendini her deşifre ediciye açmaz, buna sebep ise göstergelerin her zaman örtük olması, nesnelere, zamana sarılmış olarak bitmeyen bir deneme sürecini ve duyarlılığı esas almasıdır. Bu duyarlılık, sadece göstergelere karşı geliştirilen bir duyarlılık olmayıp bir sürecin ortaya çıktığı tüm yüzeye olan duyarlılıktır. Göstergeler bazen yüzeyde saklanır, dönüşür, uzaklaşır ya da zaman ve nesnelere gibi şeylerle iç içe geçerek bir sarmal oluştururlar. Tüm bu sarmalda bir göstergenin takibi, bahsettiğimiz gibi her zihin için mümkün değildir. Bir gösterge gerçek ile iç içe geçmiş olabilir fakat bu gerçeklik göstergenin

işaret ettiği bir özün ya da nesnenin gerçekliğinden ziyade göstergenin ifşa edildiği sürecin gerçekliğidir.

Göstergeler kaynak bulduğu ya da işaret ettiği özden saf bir anlam kazanırlar. Özler; göstergeleri anlamla bir arada tutar ve göstergelerin sanallaşmasını engelleyerek onların saf oluşunu sağlar. Özün mantık dışı ve mantık üstü oluşunun yanında öznellik durumlarını aştığı durumlar vardır. Özün kendisine bir özneyi şart koşması, gösterge ve nesnenin birlikte oluşunu sağlar. Bu birlik oluş, asla birbirinin yerine temsil oluş değil birlikte oluş ve birbiri içine batışık oluş durumudur. Bu ise göstergenin salt ve saf olarak nesneye indirgenmesine ve nesnede yok oluşuna mâni olmuş olur. Özlerin gizemli yapısını ve derinliklerindeki sırları bize düşündüren ve bu sırları açığa çıkartan, anlam ile buluşturan özün kendisine sarıldığı göstergelerdir (Deleuze, 2016a: 40). Göstergeler, belleğimiz üzerinde bir baskı kurarak bizi bir arayışa, bir edimselliğe iterler ve bu edimsellik aklımızın bir gerçek arayışı olarak varlık gösterir. Aklımızın ifşa etme, arzu ve arayışlarının göstergeler ile olan münasebeti bize gerçeği vermektedir. Göstergeler ifşa edildiklerinde nesnelere karışarak zamansallaşmış olurlar, bu zamansallaşma göstergenin sırrının ortaya koyularak bellek için kullanılabilir ve başka bir arayışa taban oluşturabilir olma durumudur. Göstergenin götürdüğü yer, artık bellek için bir menzile gelir ve göstergenin burada bağlı olduğu öz, artık bilince uğramış olarak arayışın menziline oluşturur. Bu durum hem zamanın yakalanmasını hem de göstergenin nesneyle bir oluş yakaladığı zamansal gerçekliği de oluşturmaktadır.

Deleuze'e göre göstergeler, kendi başlarına varlık göstermedikleri gibi onların hangi nesneyle batışık olduğunu ve hangi öze ait olduğunu çözmek ise birdenbire çözülecek bir durum değildir. Göstergeler kendilerini ortaya çıkarmak için öncelikle bir fark edilişi, deşifreyi, algıyı, akli ve diğer süreçleri şart koşar. Aklın, göstergeleri nesneleştirme gibi doğal bir eğilimi vardır. Akıl, göstergeleri doğrudan mantık eksenine indirmeye ve onu bir nesneye atfetmeyi, bir temsil yaratmayı tercih eder. Fakat göstergeler açısından bakıldığında aklın bu durumu, göstergelerin derinliğini yoksamaktadır. Aklın bu tutumunda algının da akıl gibi nesneliliğe olan eğilimi vardır. Akıl gibi algı da bir nesneye bağlı kalmak ve bir nesneden orijin almak ister. Bu ise mantık üstü olan ve derinlerde bulunan özlere ait göstergelerin deşifresini özel bir yeteneğe bırakmaktadır. Algının nesnelere gelen göstergelere takılması ve sadece gerçek olanın gözlemlenmesine olan bağlılığı aklın sadece nesneliliğin ifade edilmesine olan tutkusu, derinlerin göstergelerinin değil sadece nesnel olan göstergelerin, nesnelere bulunan göstergelerin öğrenme sağlamasına neden olmakta; bu da kişiyi dünyayı deşifre etmekten ziyade tanımlamak hatasına itmektedir. (Deleuze, 2016a: 32-33). Göstergelerin mantıklı

atfetmelerden uzak özgürlüğü yönü vardır. Bu dünyayı deşifre edilecek şey olarak görmeye imkân vermenin yanında imkânların keşif sürecinin özgürlüğünü de garanti etmektedir.

Görüldüğü üzere Deleuze'ün göstergeye bakışı, onun işlenebilir ve üretilebilir oluşuyla ilgilidir. Öğrenmeler Deleuze açısından bir gösterge yorumundan vukuu bulur. Gösterge, öğrenmenin bir bakıma ilk malzemesi durumundadır. Öğrenmeye Plâtoncular gibi, bir hatırlama eylemi olmaktan ziyade göstergelerin işlenmesinden elde edilen bir oluş olarak bakmaktadır. Göstergelerin kendilerine özgü ve farklı dünyalara ait olan yapısı, öğrenmeleri de çeşitlendiren ve bitimsizleştiren bir oluş arz eder. Deleuze'e göre bir şey, öğrendiğimiz her şey göstergeler yaymakta, doğal olarak öğrenmelerimiz de bu göstergeler sayesinde başlangıç bulmaktadır (2016a: 10). Göstergeler bu bakımdan ele alındığında, oluşların yer aldığı dünyaların şifrelerini oluşturmaktadırlar.

Göstergeler; apeyron dâhil olmak üzere tüm şeylerin özlerinin içinde yatan bilinme ya da açılma arzusunun birer işareti, sinyali olarak vardılar. Deleuze, Saussure'ün sadece insana dair olan gösterge algısının tersine tüm şeylerin göstergeler sistemine dâhil olduğu varsayımı üzerinden göstergeleri açıklamaktadır. Bu bakımdan göstergelerle yolculuğu, dostluğu, arayışı ve duyarlılığı esas alır. Deleuze'e göre, bir bakıma dünya içinde dünya ile iliştiğimiz, göstergeler sayesinde olmaktadır. Bu bakımdan tüm şey durumları dâhil olmak üzere dünya ile bağ, yeteneğin imkânınca meydana gelmektedir. Yetenek, özleri ortaya çıkarmada bir makine gibi arayışı ve arzuyu kullanır ve göstergelerin kaynağı olan özlere ulaşmayı amaçlar. Özler sadece göstergelerin bağlı olduğu son kaynaklardan ziyade, neviyatı fark etmeksizin belleğin kendine yurt edinerek yeni arayışını kurduğu birer menzili de teşkil etmektedir. Deleuze'e göre öz, bir şeyin doğası olan, metafizik bir öz değildir. Öz, bireyselleştirici olan ve gösterge yayan şeyin içindeki nihai noktadır. Bu da farkı işaret etmektedir. Bir şeye farkı kazandıran şey ise anlamdır. Öz ile anlam birliktedir ve her ikisi de göstergenin manevi yanını oluşturan kendini nihai olarak sanatta dışa vuran monadlardır (Deleuze, 2016a). O hâlde arayışın yolu sanat üzerindedir ve çiraklık, anlamı özden elde eden bir makinedir.

3. Gösterge Sisteminin Ölçütleri

Deleuze, *Proust ve Göstergeler*'de göstergeleri bir bütün olarak ele almak yerine onları zaman üzerinde ait oldukları yüzeye denk geldikleri duruma göre kavramsallaştırarak açıklamaktadır. Göstergeler Deleuze açısından kaynaklandıkları şeylere göre çeşitlenip farklılık oluşturmaktadır. Maddi şeylerden kaynaklandıkları gibi soyut olan şeylerden de kaynaklanabilen göstergelerin kaynaklarına ulaşıldığında bir tarihsellik yani zaman üzerinde

bir yer kazanırlar. Göstergelerin bu özelliklerinin belirlenmesi, çıraklığın nihai anlama ulaşmasında zaman kayıplarından ve hayal kırıklığından kaçınabilmesini sağlamaktadır.

Bir göstergenin kaynağını keşfeden çıraklık, onu sadece belleğin köşesine itmekten ziyade onu araçsallaştırarak yakın olduğu özlerin yanına ya da farklı olduğu özlerin karşısına yerleştirip bir sistem dairesi kurma arzusunu taşır. Bu durum aynı zamanda göstergelerden öğrenme oluşturma arzusunun karakterini bize sunmaktadır. Göstergelerin çıraklık tarafından sistemleştirilme çabası zaman üzerinde karşılıklar bularak, birbirlerini etkileyerek, birbirleriyle kesişerek, gerçeğin sistemini oluşturarak ve karmaşıklaşarak yeniden varlık gösterir. Bir bakıma bu sistemleştirmeye göstergeler çırakta yarattıkları etkiye göre çırağın belleğinde de uygun yerler edinmeye devam ederler (Aroles & McLean, 2017). Bu durum, göstergelerin kendiliğinden de bir sistem oluşturduğunu ve sisteme dâhil olduğunu ortaya koyar. Göstergenin sistemi aynı zamanda gösterge ile olan arayışın yani ona olan duyarlılığın her ne kadar kaotik, rastgele ve istem dışına dâhil süreçlerin bütünü olsa da bir evrenin bütünüdür. Göstergeler sistemi, farklı bakış açılarının ve ölçütlerin bir birleşimidir; bu yüzden gösterge sisteminin yapısı çoğulcu bir özellik gösterir. Göstergelerin bir sistem oluşturmuş olması ve onun bu sisteminin farka taşınması için ölçütlerin bulunmasını sağlayan temel şey, bakış açılarıdır. Göstergeler arasındaki ilişkiler de fark ile belirlendiği için farkın varlığını ortaya çıkaracak olan da aynı zamanda bu bakış açılarıdır (Kılıç, 2013: 21). Bakış açısının çoğulculuğu, sistemi ve ölçütler düzlemini şart koşan gösterge dışı unsurdur. Ölçütler, bakış açısının kaotik sistemleri içinde göstergelerin özden uzaklaşmasını ve bellek içinde özlerini kaybetmesini önlemektedir.

Özlerin ve göstergelerinin birbirinden koparılması göstergelerin boşlukta ve boş olmasına sebep olmaktadır. Boşlukta kalmış bir göstergenin özden kopuk olarak hiçbir özelliği yoktur. Tüm arayış sürecinin boşa çıkarak kayıp zaman olarak doğmasına sebep olduğu gibi hayal kırıklığını da meydana getirmektedir. Gösterge sistemindeki ölçütlerin en temel işlevi, doğal olarak hayal kırıklığını en az düzeye taşımaktır. Bakış açısının çokluğu, hayal kırıklığını kaçınılmaz kılarken göstergeleri bir ölçütle ayırmak nihai açıklamalara imkân verip hayal kırıklığını azaltır. Ölçüt, aynı zamanda göstergeleri özelliklerine göre çıraklığın yolculuğunda uygun yere ve arayışın uygun zamanına denk getirerek zaman kaybını da azaltan yapıdadır.

Deleuze gösterge sisteminde yedi ölçütten bahseder fakat bu ölçütlerden iki tanesinin sonuçları geliştirilmemiştir. Buna karşın zaman ve anlamla olan ilişkiyi verdikleri için yazımızın bütününde onları da işleyeceğiz. Deleuze'e göre, geliştirilen beş ölçüt ise şunlardır:

a. Göstergelerin içinde somutlaştığı madde: Arayışta her gösterge coşku, sevinç üzüntü gibi bir hissi tetiklemektedir. Bu hisler aynı zamanda anlamın nihai arayışını da belirleyen hislerdir. Özellikle sosyete göstergeleri çıraklığa, anlamın göstergeleri yayan

maddelerle birlikte olduğunu düşünmekte ve anlamla maddeyi birleştirme yanılığına düşürmektedir. Bu durum, göstergenin kaynak bulunduğu maddeyle aynı anlamı işaret ettiği yanılığının yanında, göstergenin maddenin başka bir özelliğini işaret etmesi durumunun ihmalini doğurur (Aroles & McLean, 2017:180). Fakat yine de madde, göstergeye bir dayatmada bulunur; bu dayatma göstergenin yapısını belirleyen bir dayatmadır. Madde ile göstergenin sarmaşıklığı göstergeye bir şekil kazandırır fakat bu dayatma, aynı zamanda göstergenin de güç kaynağıdır. Göstergeler maddi bağıntılarıyla nesneleşirler. Örneğin kokular ile maddeler arasındaki sarmaşıklık bu durumu açıklayan durumdadır. Koku, duyarlılığı cezbedip maddeye doğru bir yolculuğa çıkarır; madde ile koku arasındaki bu bağ, kokunun değişimini engelleyen dayatmada bulunur. Koku, kendi başına maddeden bağımsız olarak ortaya çıkmadığı gibi kendi başına bir değişimi de oluşa getirmez. Koku ile maddenin bu bağ gücü, kokuyu da nesneleştirerek maddeyle birleşmesini ve kokunun göstergesinin yanında, somut göstergelerin maddeyle bir eşitleşme içinde olduğunu ortaya çıkarır. (Deleuze, 2016a: 81). Göstergeler maddeyle ilişkili olsa da yakalanması gereken, göstergenin anlamının madde olmadığıdır.

b. Bir şeyin gösterge olarak yayıldığı ve kavrandığı tarz: Göstergeler bir nesneye bağlı durumdadır, yorumlandığında bizi bir öze yaklaştırır ya da öze götürür fakat bu eylemi yapacak olan edim, bir kaynak bulmalıdır. Bu edimin kaynaklandığı yerde ortaya çıkan durum, hayal kırıklığı, haz ya da başka bir düşünsel baskı durumu göstergeye ritim kazandırır. Göstergenin duyarlılıkta meydana getirdiği bu değişim gösterge ile öz arasındaki arayışın tarzını belirler. Bu tarz, aynı zamanda bakış açısını ve göstergenin özünün kategorik olarak yerleştirildiği yeri belirler. Somut bir göstergeden kaynaklanan hayal kırıklığı, bu göstergenin ölçütünü değiştirebildiği gibi göstergenin özünün aranacağı kategorik yeri de belirler (Deleuze, 2016a: 81).

c. Göstergenin bellek üzerindeki etkisi: Göstergeler, duygu sistemimiz üzerinde bir üretimi de gerçekleştirir. Türlerine göre; baskı, gerginlik, ıstırap, sevinç, hayal kırıklığı ve haz gibi göstergelerden vukuu bulan duygularımız karşılıklı olarak göstergelerin şeklini belirlerler. Sevinç veren bir gösterge belleğimizi ve duyarlılığımızı sevinçlerin olduğu düzleme davet ederken ç acıların kaynak bulunduğu göstergeler de belleğin yoksama, kaçma ve unutma eğilimlerini etkinleştirmektedir. (Deleuze, 2016a: 81).

ç. Göstergenin anlam ile olan ilişkisi: Göstergeler türlerine göre bir anlam üretirler; bazı göstergeler doğrudan bir öze göndermede bulunamadıkları ve özden kopuk oldukları için çıraklığa anlam arayışında zamanı kaybettirirken, bazı göstergelerin aldatıcılığı ve acıları doğuran yanı arayışın şiddetini etkilemektedir. Manevi bir derinliği yansıtan

göstergeler de çıraklığa hem manevi bir doyum hem anlamın ifşası hem de üretim doyumunu sağladığı için kendine has dünyayı şart koşar ve kendi düzlemini oluşturur. Göstergelerin öz ile olan bağının hangi tarz ile belirlendiğini de ortaya koyan bu durum, ifşa edilmiş göstergelerin kendi içinde sistemleşmesini sağlar. (Deleuze, 2016a: 82). Çıraklık göstergelerle olan yolculuğunda elde ettiği anlamlara göre göstergeleri takip eder.

d. Göstergeyi yorumlayanın temel yetisi: Göstergeleri yorumlayan yeti, göstergeyi belirleyen başka bir unsurdur. Aklın işaret ettiği ve saf düşüncenin işaret ettiği gösterge türleri bulunmaktadır. Aklın ifşa etme ve tanımlamaya olan eğilimi, somut bir dayanak arayışıyla göstergeleri maddeyle birleştirmek ister. Göstergeler maddeyle birleşseler de asıl kaynaklarını özden alırlar. Öze ulaştırmayan ve maddenin ilk algılanışına yani maddi göstergelere takılan yeti, göstergelerin çoğulcu yapısını dikkate almadığı için sadece maddi yanından dolayı göstergenin anlamla olan birliğini ihmal edecek ve arayışı hayal kırıklığına uğratacaktır. Bu açıdan göstergeleri yorumlama yetisi aynı zamanda fark duyarlılığını da gerekli kılmaktadır. (Deleuze, 2016a: 81). Göstergeleri yorumlayan yetinin yetenek düzeyi açısından işaret ettiği nokta, Kant'ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'inde ele aldığı "deha" kavramının da aslında göstergeleri yorumlamayla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Kant, 2016: 127).

Deleuze'ün belirmiş olduğu bu ölçütlere göre göstergeler, kendi dünyalarını oluştururlar ve kendi dünyaları içinde birbirlerine göndermelerde bulunurlar. Göstergelerin bu dünyası birbirinden kopuk ve uzak olmayıp düzlem üzerinde ve düzlemin derinliklerinde girişik olarak bulunmaktadır. Göstergelerin dünyasından söz edildiğinde Heidegger'e de başvurmakta fayda vardır. Göstergeler Heidegger'in *Dasein* kavramıyla da yakından ilişkili durmaktadır. Göstergeler dünyada ve kendi dünyalarına sahip olarak bir içeriklik içindedir. Göstergeler dünyanın içinde ama kendi özel varoluşlarıyla birliktedirler. Heidegger *Varlık ve Zaman* eserinde bilmeyi *Dasein*'in bir modusu olarak tanımlamaktadır (Heidegger, 2019: 105). Göstergeler de nihai olarak bir özü ve kaynaklarının maneviyatını açtırdıkları, bir anlam üretimine işaret ettikleri için dünyanın mottosu gibidirler. Dünya içinin derinliklerinde veya köşelerinde birer duyarlılık avcısı olarak göstergeler hem dünya hem de dünya dışına gönderimde bulunabilen bir aşkınlığa da sahiptir.

Göstergelerin belirlenmesinde Deleuze'ün öne sürdüğü ölçütlere bakıldığında, bu ölçütlerin göstergeler ile üretime girdikleri makine olarak zihin arasında en kısa ve en reel yolun yakalanmasını ve dünyaya ait gerçekliğin ortaya çıkarılmasını işaret etmektedirler. Gösterge sisteminin ölçütler vasıtasıyla farka taşınması ve bu sayede göstergelerin derin dünyalarının ortaya çıkarılması, onun türlenmesini sağlamaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu

türlenme, bir ayırım değil aksine göstergeler dünyasına hızlı ve duyarlı bir yolculuğu sağlamak, üretimi gerçekleştirmek için kısa yol mahiyetindedir.

4. Gösterge Türleri

Deleuze'e göre öğrenmeler göstergelerle ilgilidir fakat bu öğrenmeler soyut olarak ortaya çıkan şeyler değil zamana dayalı bir çiraklığın konusu olarak ortaya çıkan şeylerdir. Göstergeler ile geçirilen bir zaman olmadan öğrenmeler olamaz. Bize bir şeyler öğreten her şey göstergeler yaymaktadır, öğrenmeler de bu göstergelerin yorumları olarak oluşa gelirler. Bütün dünyaların birliği ve bizim evrene katılımımız gösterge sisteminde yatmaktadır. Fakat bütün olarak birlik kurmuş bir düzlemden söz etmek göstergeler açısından varsayım olarak kalmaktadır çünkü sistemler üzerinde yapılan deşifre ve yorumlamalar bize oluşları vermektedir. Ayrıca göstergelerin aynı olamamaları, şeylerin aynı şekilde gösterge yayamamaları, deşifreye aynı şekilde uğrayıp sırlarını aynı şekilde açıklamamaları onları türleştirdiği gibi dünyaların birliğini de varsayımda bırakır. Bütün göstergeler kendileridir ve kendilerine ait dünyanın maddesini oluştururlar. Bu sayede göstergeler kendine ait dünyaların varlığını şart koşar ve birlikler dünyasını bozuma uğratırlar (Deleuze, 2016 a: 11-12).

Deleuze göstergeler üzerine incelemelerinde, bütün göstergelerin bir arada olmayıp kendilerine has dünyalar oluşturduğunu fark ederek göstergeleri belirlediği beş ölçütün sonuçlarına ve göstergelerle karşılaşmada canlanan duygulara göre onları türlere ayırmıştır. Göstergelerin türlere ayrılması aynı zamanda sadece verdikleri duygulara bağlı kalmayıp göstergelerin bağlı oldukları şeylerle de ilişkilerini ortaya koymuştur. Göstergeleri türlerine ayırmak oluşların dünyasında bir birliğin olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca Deleuze açısından özdeşleşmiş ve birliktelik kurmuş şeyler ancak alışkanlıklarımız ürünü olup dünya hakkında da bir şeyler vermez, sürekli değişen ve yeni oluşlar oluşturan dünya ancak fark oluşturabilen ve ayrı ayrı öznellik kazanmış şeyler sayesinde sırlarını açabilir (Aras, 2013: 84). Bu yüzden göstergeler de tekilleşmiş ve özdeşleşmiş olmayıp türleşmiş ve ayrılmışlardır. Göstergelerin türleşmesi tarafımızdan sırları çözülüp yorumlandığında, yorumun dışında kalanların da farklılığı ortaya koyulmuştur. Her gösterge türü ayrı bir oluşun dünyasını şart koşturma ve onu yeniden oluşturmaktadır. Deleuze oluşlarına, durumlarına göre gösterge türlerini şöyle isimlendirmiştir: Sosyete göstergeleri, aşk göstergeleri, duyumsanabilir göstergeler ve sanat göstergeleri (Deleuze, 2016a: 81-82-83).

4.1. Sosyete Göstergeleri

Deleuze, sosyete göstergelerinin boşlukta durduklarını ve boşlukta ilerlemek için maddi göstergelere dönüştüklerini belirtir. Sosyete göstergelerinin maddi oluşu onların sürekli değişen, kaybolan, bir yerde ve zamanda yeniden ortaya çıkan özellikte olduklarını da ortaya çıkarır. Bu göstergeler belleğimizde daha çok yer işgal ederler. Fark edilmenin dışında maddi olan özellikleri sayesinde sürekli bir gösterge bombardımanı şeklinde yayılırlar. Sosyete göstergelerinin yayılış tarzı sürekli bir heyecan ve coşku şeklinde olduğundan, düşünce ve eylemi yerinden ederek kendini onlar üzerinde yeniden kurarak ortaya çıkma sürecini hedefler. Duyarlılığa uğramış olsalar da bir anlam arayışını sürekli değişimlerinden dolayı harekete geçiremezler; zihin, sürekli bu göstergeleri yorumlamaya çalışmasına rağmen yine boşlukta kalır, boşuna meşgul olur (Dejanoviç, 2014: 42). Sosyete göstergelerinin maddi şeyler üzerinden bir öze bağlı olmaksızın yayılmaları, onların gönderilerinin boş olmasına sebep olur. İşgal ettiği her madde üzerinde başka bir yayılım göstererek döngüsel bir değişkenliğe kapılmış hâldedir. Sosyete göstergelerini örnekleyerek açıklayacak olursak, “selam”ı bir sosyete göstergesi olarak örnek verebiliriz. Selam, bir içerikten ve şekilden yoksundur fakat çok değişik şekillerde kendini ortaya koyar ve başka şeylerin yerini alır. Buna karşın manevi bir yük taşımaz. Selam bir sosyete göstergesi olarak değişir ve eylemin formunu da değiştirir; böylelikle kendini başka durumlarda yeniden ortaya koyar. Elin altına götürülüp çapraz tutulmasının yerine geçerek orada kurulması bir selam durumu iken bazen başın eğilmesinin de yerine geçerek onu yerinden eder ve orada kurularak kendini ortaya koyar. Bazı durumlarda da sözlü ifade bir selam olur, hatta sözlü ifadenin de değiştiği ve başka kavramlar üzerinden selam olduğu da görülür. Otomobil kornasına basıp kısa ses çıkarmak bir selam olur, yazın üzerinden bir ileti yollamak bir selam olarak ortaya çıkabildiği gibi, bir şeye karşı sadece bir duruşun bile yerine geçerek o duruşu selam olarak yerinden eder. Görüldüğü üzere sosyete göstergesi olarak selam, birçok eylemi yerinden edip onların formuna girmeye çalışmakta, farklı yerlerde farklı olarak oluşa gelmektedir. Sosyete göstergelerinin belleğimize ve düşüncelerimize taarruz ettiği temel davranış şekli böyle olmaktadır. Sosyete göstergelerinin bellek ve düşünce üzerine olan bu taarruzunun sebebi ise sosyete göstergelerini yorumlayan ve geliştiren temel yetinin akıl olmasından kaynaklanmaktadır. Aklın maddeye olan tutkusu, bu göstergelerin de madde üzerinden değişken ve boş olarak sürekli hareket hâlinde olmasını sağlamaktadır.

Sosyete göstergeleri zamanın boşa harcanan kısmını oluşturur. Sadece bir sosyete göstergesi olarak selamı örnek aldığımızda bile onu derinlemesine ele alıp yüzeyinin altına inemediğimizi görürüz. Sosyete göstergeleri bu derinlikten yoksun olarak var oldukları için

onunla derinlemesine bir uğraş, çıraklığın değil acemiliğin göstergesidir. Zamanın kaçırılmasına sebep olan şey ise bu acemiliktir. Kendisi olmayan bir göstergenin peşine düşmek ve onu yorumlamaya çalışmak başlı başına bir kayıptır. Aklın onunla uğraşı elzem bir kazanım sağlamadığı gibi, zamanın yakalanmasını da engeller ve zaten boş olan göstergelerin zamansal bir boşluğu da yaratmasına neden olur. Gösterge türlerinin hepsi bizi kaynağına götürür (Deleuze, 2016a, 84-85). Bu götürüş iki yönlü olarak devam eder. Kaynağına ulaştırın gösterge, onu fark eden yorumlayan özneye de bizim ulaşmamızı sağlar. Bu ulaştırma sürecinde zamanın çizgilerine ulaşırız. İşte bu çizgilere ulaşıldığında sosyete göstergelerinin boş olduğu gibi ulaşılan zaman çizgisinin de boş olduğu, sosyete göstergelerine kapılanın çıraklıktan çok acemilik eşiğinde olduğunu fark ederiz. Çünkü sosyete göstergeleri bir yüzey göstergesi olup kendi derinliği olmayan göstergelerdir. Sosyete göstergeleri dünyaya dâhil olan şeyler konusunda kazanım değil açılım sağlar, anlamı doğrudan veremediği gibi bir anlam arayışını da harekete geçirmez (Dejanovic, 2014: 42). Onun maddeye tutunuşu ve eylemleri yerinden edişi bir derinlik araştırıcısını kandıran ve acemileştiren bir durumdur. Bu göstergede elde edilecek ve zamanı yakalayacak bir şey olmaması, eylemi ve düşüncüyü harekete geçirmek yerine onların yerini tutan yapısı pişmanlık ve kayıp duygularını doğurur. Sosyete göstergesinin değişken olan yanından dolayı bir anlam ifade etmemesi ve üretimde kullanılamaması, arayışın değil kaygısızlığın doğmasına neden olur.

4.2. Aşk Göstergeleri

Göstergeler, soyut bir nesne karşılığı olmaktan ziyade fark ediş ve bakış açısının uğraş konusudur. Zihnin bir yöne doğru duyarlı ve yatkın olduğu gibi göstergelerin de bir yöne doğru yatkın olma özelliği vardır. Bu yatkın oluş, göstergelerin olduğu gibi gösterge gruplarının da kendine has oluşumunu sağlar. Göstergelerin yatkınlık alanlarından biri de aşk alanı yani “aşk göstergesi” olma durumudur. Sosyete göstergelerinin çok sesli, ukala ve çığırkanlığının aksine sessiz ve sakin bir mecrada gelişen, bireyselleştirici etkiye sahip aşk göstergeleri, bu alana duyarlılığı olanı cezbeder. Fakat bu, sosyete göstergelerinde olduğu gibi boş bir fark edilişin aksine geç bir fark edilişin ürünüdür.

Aşk, oluştuğunda bizi haberdar eden ya da oluşmak için bizden onay alan bir oluş değildir. Bu sebepten aşk göstergeleri sonralığın bir göstergesidir. Aşk artık sevilmiş bir şeyin deşifre edilmesini, yorumlanmasını, anlaşılmasını şart koşar. O, bizim tercihimizi beklemediği gibi nesneye bağlantısı konusunda da bizi beklememiştir. Aşk göstergeleri artık bir seven ve sevilen oluşunu kurmuş, seven kişinin bütün duyarlılıklarını kendine bükmüş durumdadır. Seven, kendi içinde kurduğu bütün hayallerin ortağı olarak sevileni görmek ister. Ondan gelen

bütün göstergeleri önceleri bir aşk olarak yorumlar. Bu yüzden sevilene kimsenin dokunmasını, kimsenin yaklaşmasını istemez. Sevilenin bütün göstergelerini yorumlayarak kendine ait dünyasını ortaya çıkarmak ve bütün göstergelerle sevileni bireyleştirip tekilleştirmek ister (Dejanovic, 2014: 45). Bir anlamda onun bütün göstergelerinin ve var oluşunun kendisinin sebebi ya da kendisine ait olduğunu düşünür. Sevilenden gelen bütün göstergeler bencil olarak yorumlanır. İstenilen sadece sevilenin sevene açıldığı bir oluşun var olmasıdır. Fakat zihin, aşkı fark ettiği gibi belli bir süre sonra sevilenin sevene ait göstergelerinin herkes tarafından yorumlanabileceğini ya da sevilenin kendi göstergelerini başkalarına da sunduğu endişesini taşımaya başlar. Bu seviyede aşk göstergeleri kendini kıskançlık duyguları üzerinden yeniden kurgular. Deleuze, bu noktada kıskançlığı irdeleyerek kıskançlığın aşktan daha derin olduğundan bahseder ve kıskançlığın artık aşk göstergeleri açısından vazgeçilemeyen gaye olduğunu belirtir (Deleuze, 2016: 24). Aşk göstergeleri, sevilenin bize sunduğu gibi açıldıkları ilk başlardan sonra, zamanla kıskançlığın göstergeler üzerindeki baskıcı yorumunun da etkisiyle, artık sevilenin bize sunmadığı ya da sunmak istemediği yanlarında ortaya çıkmaya başlar (Aroles&mcLean, 2017: 180). Bu bakımdan aşk göstergeleri, aldaticılık noktasında sosyete göstergeleriyle birleşmiş olur. Fakat sosyete göstergelerinin aksine aşk göstergeleri, düşüncenin ve edimin yerine geçmez. Sadece ilk başlarda sevenden gizlenen ve gösterge kaynaklarını saklayan bir yapısı vardır.

Aşk göstergelerini zaman çizgisi açısından ele aldığımızda, üçlü bir çizgiyle karşılaşırız. Bunlardan birincisi, aşkın ve sevilenin tarafımızdan fark edildiği zamandır. İkincisi; sevilenin göstergelerinin yorumlandığı, başka bir deyişle sevilen zamandır. Üçüncüsü ise göstergelerin gerçekliği aktardığı, hazzın ya da hayal kırıklığının yayıldığı zamandır. Aşk göstergelerinin ikinci zamanında artık sevilen kişinin tüm özellikleri ortaya çıkmış ve açılmış olduğundan seven, artık her göstergenin yorumcusu hâlini almıştır. Fakat bu yorumlar derinlerden gelen bir korkuyu da yanında getirmektedir: tekrar korkusu. Tekrar korkusu, aşk göstergelerinde hayal kırıklıklarının yönlendirmiş olduğu bir ruh ile yorumları etkiler. Sevilenin bize sunduğu evrenin ortaya çıkışı, geçmişte yaşanan aşk kayıpları ve doğru yorumlanamamış yalanların artık ıstıraba ve hayal kırıklığına dönüştüğü nokta, sevenin artık sevilenden bağımsız olarak bir yorum sistemi kurmasına sebep olur. Seven, artık kaçınma içerisindedir. Sevenin kaçındığı şey, göstergelerin ifade ettiği gerçekler değil geçmişte yaşadığı hayal kırıklıklarının korkusudur.

Aşk göstergelerinin ikinci zamanı çoğunlukla bireyselleşmenin ya da bir yok oluşun meydana geldiği zamandır. Fakat buradaki yok oluş, aşkın yok oluşundan ziyade sevenin göstergeler içinde kendi yok oluşudur. Bu yok oluşun içinde seven aynı zamanda aşkın da tükenmekte olduğunu fark eder. Çünkü bu ruhu daha önce de yaşamış ve bunu yine sonradan

olarak bilmektedir. Seven, bu zamanda hayal kırıklığından kaçmak için bütün göstergeleri sevilenin en güzel hâli olarak yorumlamayı seçtiği gibi, katı bir kaybetme korkusuyla göstergeleri yok sayıp, kendi göstergelerini yansıtarak sevenin ona inandığı bir durum ortaya çıkarır. Aynı bedende hayal edilen duyguların kolektif göstergeleri, arzuyu bölmeye başlar ve onu alıp götürür. Artık neşe süresi bozulmaya başladığından neşeyi bozan göstergeler yorumlanmaktan imtina edilir. Arzu göstergeler üzerinden içsel bir yön değiştirir. Deleuze bu durumda; ıstıraba sebep olan bütün yorumların, seveni artık eril bir duruma taşıdığını, sevenin eşcinsel bir hâl aldığını belirtir (Deleuze, 2016a: 15). Seven, sevilenden gelen aşk göstergelerinin acı verici yanından usanmış ve sevmenin nedeninin sevilende olmadığını acı bir şekilde anlamıştır. Aşk anlayışı ve aşk göstergelerine olan bakışı değiştirmeye başlar. Seven artık sevilene açılmanın, ifade etmenin boşluğunu görmüştür. Artık sevileni kendi benliği içine katma arzusu ve mantık üstü bir kavrayışla kendini sevmeye başlar. Bu tıpkı eskilerde olduğu gibi kendini yeniden tekrarlayan aşk göstergesi durumudur. Eskiden de yaşanmış, öznel yeni bir dizi oluşumu tekrarlanır.

Aşk göstergelerinin üçüncü zamanı hazzın ya da hayal kırıklığının yayıldığı zamandır. Aşk göstergeleri, çoğunlukla ıstırap çektiren ve hayal kırıklığının yaşandığı zamanı şart koşar. Aşk göstergelerinin kayıp bir zamanı ortaya çıkardığı yer de burasıdır. Aşk göstergeleri kendi oluşunu hazırlarken bir çift yaşam olarak yok oluşunu da birlikte büyütmektedir. Bu yok oluşun fark edildiği ikinci zaman ile sonuçlarının ortaya çıktığı üçüncü zaman, acı ve ıstırapın zamanıdır. Bu merhalede bütün duygulanımlar karışmaktadır. Bir yanda eşcinsel bir bencillik ve kıskançlık, benliğin zarar gören yani, eskinin kendini tekrarı ve diğer yanda kayıp zaman kaotik duygulanımları yaratır.

Aşk göstergeleri ıstırapı ve hayal kırıklığını yaşatmış olsa da sosyete göstergeleri gibi boş olarak gelip geçmez. Onun bize yaşattığı acı ve ıstırap, bir arayışı sürekli canlı tutar. Tekrarlara düşüş, bir kurtuluş çizgisini şart koşar. Akıl, bu noktada her ne kadar zamanı kaybetmiş olsa da göstergelerden bir öğrenme sağlar. Her ne kadar hayal kırıklığı yaşasa da aşk göstergelerini aldığı kişiyi unuttur ve yeniden bu tekrarı şart koşar (Deleuze, 2016a: 28). İşte aklın bir öğrenme ve unutma sağladığı bu noktada gerçek haz ve gerçek sevme edimi başlar. Aşk göstergelerinin yalın ve yoğun olarak yaşandığı, ama sevilenin bilinmediği mantık üstü bir düzlem Kayıp zamanın ödünlenmeye çalışıldığı aşk göstergelerinin hayal kırıklığı olmadan yorumlandığı bir düzlemdir bu. Bu düzlemde artık arzulama boyut değiştirmiş; sevilenden gelecek göstergelerin yalan ve yanlış yorumları değil, yalın aşk göstergelerinin haz sağladığı kendini sevme, üstün olma ve yorumda yetkin olma istencine dönüşmüştür. Akıl, kendi

arzulamasını elde etmiş ve kendi aşk göstergelerini yaratıp yalın olarak yorumladığı ikiz eşcinsel durumunu, Narcissus durumunu yaratmıştır (Deleuze, 1995: 42).

Aşk göstergeleriyle yolculuk, Doğulu bilge deyişiyle bir Kafdağı yolculuğunu esas alan şeydir. En başında duyarlılığın getirdiği göstergenin peşinde geçen yorumlama ve deşifre süreci, en sonunda ise göstergenin işaretle götürdüğü ve yaklaştığı şeyin kendi özü olduğunun fark edilme süreci başlar.

4.3. Duyumsanabilir Göstergeler

Göstergeler çeşitlerine göre, belli duygulanımları yaratmamızı sağlarlar; daha doğrusu bu duyguları doğrudan yaratan şey, göstergelerdir. Aşk göstergesinin yarattığı acı ve ıstırap, sosyete göstergesinin yarattığı öfke gibi duyumsanabilir göstergeler de sevinci yaratır. Duyumsamaya ait nitelik ve izlenimlerimiz, sevinçler sunmanın yanında; göstergenin kaynaklandığı bir nesnenin dışında, başka bir nesneye aitmiş gibi görünürler. Duyumsanabilir göstergeler, başlangıçta sağladığı devasa neşenin peşinden bir zihinsel yükümlülüğü de getirir. Göstergenin yorumlanması ve ait olduğu nesnenin kavranması zorunluluğudur bu. Fakat bu noktada göstergenin verdiği sevinci tercih edip çoğunlukla arayış kısmından feragat ederiz. Her ne kadar uygun bir açılmayı yapmış olsak da izlenimlerimizin eksiklikten kaynaklanan kaçış eğilimi, duyumsanabilir göstergelerin verdiği büyük sevinçlerin ve dolaysız hazların yaşanmasına engel olmaz. Bu göstergeler sayesinde büyük kahkahalarımızı atar ve neşelerimizi en derinden yaşarız. Duyumsanabilir göstergeler maddi ve olumlu göstergelerdir (Deleuze, 2016a: 18). Sosyete göstergeleri gibi etrafımızda çok olan bu göstergeler, maddi boyutlarından dolayı bir yok oluşu ve bozulmayı da barındırmaktadır. Duyumsanabilir göstergeler istem dışı belleğimizi etkileyerek eski ve yeni duygularımızı birlikte faaliyete geçirip yeniden yaşatan ve duygulanımları dönüştürerek duygusal karmaşaya çevirebilen yapıdadırlar.

Duyumsanabilir göstergelerin doğurduğu sevinçler, bellek üzerinde etki yaratacak göstergeleri çağrıştırıp kayıp zamanın varlığını gün yüzüne çıkarır. Bu noktada kayıp zamanı yeniden doğurmayı başardıkları için, duyumsanabilir göstergeler bize zamanı tam ortasından yakalama fırsatı sunarlar. Proust'un *Yakalanan Zaman* kitabında kahramanın eski arkadaşıyla yeniden tanıştırıldığında, geçen zamanın değişime uğrattığı arkadaşının mavi gözlerinden arkadaşlık dönemlerine gitmesi ve eskiyle şimdinin arasında zamanı birleştirmesi bu yakalamaya örnek oluşturmaktadır (Proust, 2019: 247). Duyumsanabilir göstergelerin nesnel olarak fark edilen yanı, göstergenin işaret ettiği ya da kavradığı şey ile onu karıştırmamıza sebep olur. Bu durum göstergenin anlam ve gerçek ile oluşan bağını kopararak aslında gerçek ve sınırsız bir hazzı kaçırmamızı da neden olur. Bundan dolayıdır ki duyumsanabilir

göstergeler, neşeyi ve sevinci doğurduğu gibi ansızın aşk göstergeleri gibi bir “eyvah”ı da doğurur.

Duyumsanabilir göstergelerin nesnelliğe kaçışı, algılarımızın sadece duyumsanabilir olanlara yatkınlığı ile aklımızın nesnelliğe olan tutkusundan kaynaklanmaktadır. Duyumsanabilir göstergelerin ait olduğu temel yeti, akıldır. Akıl, bizi nesnelere bir alışverişe iter. Göstergelerin tüm sırlarını bilmek isterken hepsinin bir nesnel objeye, maddeye sarılı olmasını, nesnel kalmasını ister. Göstergelerin ışıltısını kaçırarak akıl, duyumsanabilir göstergelerin de üzerimizde gerçek bir yaratıcı olmasını engellemiş olur. Maddeleştirilmiş ve maddi olmuş göstergelerin bir yaratım sunması ve keşfe dönüşmesi, aklın bu çabasıyla uzaklaştırılmış olur. Bu yüzden duyumsanabilir göstergeler, akıl için bir tuzak hâline dönüşmektedir. Onlar bütün anlamlarını kaynak buldukları nesnelere gömmüş gibi görünürler (Deleuze, 2016a: 34). Bizler bu tuzak içinde öze yaklaşır, etraftan dolaşır ama asla ona ulaşamayız. Bu bakımdan aşk, sosyete ve duyumsanabilir göstergeler gerçek birer hayal kırıcıdır. Duyumsadığımız her şey, sevdiğimiz şekiller, hayal ettiğimiz şeylerin sonucu bile hep bir madde olarak karşımızda durur.

Duyumsadığımız göstergeler büyük neşeleri getirmiş olsalar da neşe ve hazzın daimiliği söz konusu değildir. Bir yırtılmayı ya da hayal kırıklığını bir noktada karşımıza çıkarırlar. İstem dışı belleğimiz bizi bu kırılmalı çizgiye götürmektedir. Göstergeni üzerimizdeki arayış baskısı, istem dışının her şeye sahipmiş gibi duran yapısı ve zaman çizgisinin boşlanması başlı başına kırıcıdır. İstem dışının arzuları, göstergenin maddileşerek özden kopmasına neden olur. İstem dışı maddeye ulaştığında akıl, aradığı şeyin madde olmadığını -aşk göstergelerinde olduğu gibi- bunu sonradan anlamış olur. Bu merhalede aklın boşa geçen zamandan kurtulma, zamanı yakalama ve kayıp zamanı yeniden isteme arzusu harekete geçmektedir. Duyumsadığı göstergeleri imge ve figürlerle yorumlamayı seçerek sanatsal bir birikim oluşturur. Duyumsanabilir göstergeler ile sanatın yakınlığı da bu şekilde ortaya çıkmış olmaktadır. (Dejanovic, 2014: 46). Fakat hâlâ nesnelere birleştiren istem dışından ve arzudan gelen nesnelere toparlayıcı yapısından dolayı hayatın göstergeleridir. Daraltır, nesneleştirir ve maddidirler. Duyumsanabilir göstergeler, gerçekliği daraltırlar çünkü hâlâ özü sarmış ve özü veren göstergeler değildirler. Tek bir durum ya da şeye göndermede bulunmazlar. Etrafında dolaştığı şey öz olsa da özü çıkarabilecek, sırrını ifşa edebilecek düzeyde göstergeler değildirler. Bu göstergeler algı ve duyarlılığımız bir noktaya doğru çekmeyi başarırlar ve duyarlılığımızın evreninde daraltmış olurlar. Öze yaklaştırmasına rağmen gerçeği sunamaması, duyumsanabilir göstergelerin de bu noktada bir bozulmaya uğramasına sebep olur çünkü duyarlılık ve bellek bir gerçeğin peşindedir ve ona kati surette ulaşmayı arzular. Onun deşifre

çabasını bir gösterge üzerinde durduracak olan şey gerçeğe yani öze ulaşması, manevi olarak hazzı yakalamasına bağlıdır. Duyumsanabilir göstergelerin manevi olana yaklaşması onu hâlâ maddilikten sıyırmış değildir. Maddi kalışı da duyumsanabilir göstergelerin özün sırrına ulaşmasını engelleyen başka bir boyutudur. Hem duyarlılığın evreniyle algıyı daraltan hem de maddi olmaktan sıyrılamayan duyumsanabilir göstergeler özün sırrına ulaşamadığı için akıl, bu göstergeyi kaynak bulduğu nesneye atfederek onun nesnelleşmesine sebep olur.

Duyumsanabilir göstergeler, zamanın en azından bir kısmını yakalamamızı sağlar. Duyumları cezbettikleri için nihai bir anlam da sunmazlar. Duyumsanabilir göstergeler daha çok geçmiş ile şimdi arasında kurulan bir bağ doğurur. Anılarımızı harekete geçiren, geçmiş ile şimdi arasında bellekte bir yol kuran göstergelerdir. Bu göstergeler, şeylerle ya da olaylarla anıları birleştirerek zamanı somut bir şey ya da imge üzerinde birleştirirler. Sevinci yaşatmasının yanında acıyı da doğurması, şimdi ile belleğin anıları arasında bağ kurmasından kaynaklanmaktadır. Duyumları cezbetmesi; anıları, zamanı, şeyleri ve imgeleri birleştirmesi duyumsanabilir göstergelerin sanata da yaklaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca duyumsamanın bellek ile olan ilişkisi Plâtoncu bir öğrenmeyi de işaret etmektedir.

4.4. Sanat Göstergeleri

Deleuze aşk, sosyete ve duyumsanabilir göstergelerin maddi göstergeler olduğunu söyler (Deleuze, 2016: 18). Maddi göstergeler maddi olan ile karışık oldukları, ideal bir öze gönderme yapmadıkları için çoğunlukla devamsız ve boşurlar. Sürekli bir geçiş ve dönüşüm hâlinde devam ederler. Ancak sanat, göstergelerin evini ve kendine ait oldukları dünyayı oluşturur. Sanat, göstergeleri maddilikten arındırarak ideal olanla öz ve saf olarak buluşturur. Sanat, göstergelere öz ile bağ ve bir ideallik kazandırdığı gibi diğer göstergeleri de etkiler. Sanat göstergelerinin aydınlattığı her bir imge, her bir metafor bir tat veren olarak duyarlılığın yolculuğunu belirler ve onu canlı tutar. Diğer göstergeleri de duyarlılığın makinesinde üretime sokarak tadı yani kavramsal bir üretimi doğurur (Cengiz, 2018: 98). Duyumsanabilir göstergelerin örtük olarak gönderme yaptıkları özler, aslında sanatın içinde bulunduğu özler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat olmasa ideal bir özün varlığı anlaşılmaz, bütün göstergeler yorumda kalırdı. Sanat karanlık ve iç gözlemde içerilmiş bir bağlamı, yeniden üretimle ve yüzey durumlarıyla bir genişlik olarak bize sunar (Dilthey, 2017: 38). Göstergelerin bir anlaşılma arzusu olarak kendilerini sanata yakınsamaları, öze olan ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Gerçeklik, sanat göstergelerinde aklın bir baskısı olmaktan çok kendiliğinden ortaya çıkar. Bu yüzden sanat göstergeleri derinliği oluşturmaktadır. Bu derinlik havada olan bir derinlik değil aksine yüzeyde ve yüzeyin her iki yönünde de ortaya

çıkan içi sır dolu derinliktir. Sanat göstergeleri de bu derinliği kendilerine şart koşar ve bütün güçlerini dolu olan bu derinlikten almaktadırlar. Sanat göstergeleri kendinden emin göstergeler olarak varlık bulurlar; yorumlanacak nesnelerin, gösterilecek şeyin ve gözlemi üzerine çekecek şeyin sırrına sahiptirler. Asılı ya da aşkın olmayışı, derinde ve bayağı olarak yüzeyde durmayışı, sanat göstergesine doğal olarak bu özgüveni katmaktadır. O, sadece isteyen ve arzularının, peşine düşenin, çirak olmayı göze alıp dostluğu arzularının göstergesidir. Bir anlamda elit bir göstergedir.

Sanat bir amacın varlığını kendinde taşır; bunun içindir ki bir dostluğu arzularını kendine çeker. Sanat hayatla birleşip hayatı derinleştirmek, kapalı dünyasındaki sırları salmak için hayatla birleşiktir (Deleuze, 2016a: 37). Sanat göstergeleri hayatla sarmaşık vaziyettedir, onunla iç içe girişiktir. Diğer göstergelerde olduğu gibi, asıl kaynağı belirsiz ve salt yoruma muhtaç değildir. Sanat göstergesi samimi ve gerçek ile birlikte. Öz ile bulunur. Hayata sarılı ve hayatta canlı olarak varlık göstermesi, ona bir üstünlük olarak döner; maddeden sıyrılmış gerçeği kendine dost etmeye dayanan bir üstünlüktür bu. Sanat maddeye bağlı kalmadan madde içindeki esrarı ortaya çıkarır; bu başlıca sanata bir hareket verir ve sanat göstergeleri bu sayede saf ve kararlılığı kazanmış olur. Deleuzeyen sanat anlayışı sanata hayatı düzenleme görevi atfeder ve sanat bir varlığa geçişi sağlar. Yalın bir gerçeklik ona bağlı, onunla bitişik olarak durur. Bu, sanat göstergelerinin gerçek etkiler yaratmasının güç kaynağıdır (Sauvagnargues, 2010: 30).

Sanat göstergeleri ve sanat dünyası, oluş içinde farklılaşma ve fark yaratma hatta bu farklılığı ortaya serpmeye yetisinden de güç bulur (Altekin, 2019: 25). Sanat göstergeleri, sanatın içindeki özleri doğrudan ortaya koyarlar. Fakat bu ortaya koyma, her ne kadar rastgele bir durummuş gibi görünse de Dilthey'in belirttiği sanatın kuralların dışında olmadığı ilkesine bağlı olarak devam eder (Dilthey, 2017: 96). Sanatta iki temel olarak göstergeler ve özlükler birbirleri arasında kendi kurallarını ortaya koyarlar. Sanattaki olayın serbestliği de öz ve göstergenin arasındaki bağ kuralının esneyebilme ve gizlenip açılabilme durumundan kaynaklanmaktadır.

Sanat göstergeleri, özün karakterini çokluk ve farklılaşma içinde ortaya koyar. Bu farklılaşma, özün farklılaşması değil özün sanat içindeki yansımasından yani sanat neviden kaynaklanan farklılaşmadır. Bir özün göstergesi; yazında, resimde, sinemada ve mimaride farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Deleuze, sanat göstergelerinde sadece yazını ele almaz fakat yazın sanatının fazlasıyla üzerine gider. Yazında kullanılan sözcükler, cümleler özlükler ve ideleri açıklarlar (Deleuze, 2016: 43). Gösterge, oluşu ne şekilde olursa olsun kendini ortaya koyan ses, yazın ya da imgelerden bağımsızca kendi gerçekliğinin gücünü bu özlüklerden alır.

Göstergenin farklılığı ve içimizdeki farklılık ancak sanatla oluşan bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Deleuze'ye göre sanat, etkiler yaratır. Sanatın imgeleri, duyumsallığı ve duygulanımı sürekli canlı tutar. Sanat; çeşitli kaotik durum ve farkların etkisiyle düşüncenin duyarlılığını sağlamaktadır. Göstergeleri düşünceyle buluşturarak duyarlılığı harekete geçiren sanat kutularından bağımsız olan her şey, bir sosyete göstergesi gibi boş ve manasız olarak kalmak durumundadır.

Sanat göstergelerinin ifadesi, doğal olarak saklı bir dünyanın ifadesidir. Fakat bunlar, ifade ettikleri dünya değerlerdir. Monet'nin *Piknik* tablosu, empresyonizmin ilk örneklerinden biridir. Tabloda kırdan ve ağaç gölgesinde piknik yapan insanlar resmedilmiştir. Tablo hayatın içinden herhangi bir kesit sunar ama hayatın içinde herhangi bir yer değildir. Bir durumun temsili olmadığı gibi, bir durumun fotoğrafı da değildir. Tablo, piknik ismi ile hayatın bir kesitini sunarken her izleyicinin bir anlam üretmesini sağlamaktadır. Başka bir söyleyişle tablo, kimsenin gitmediği bir piknik durumundan herkes için olay barındırmaktadır. Burada tabloya bakanların izleyici olarak nitelenmesinin ise özel bir sebebi vardır. Sanat kendisi olay olan, içinde olay barındırandır. O hâlde sanattan anlam üretecek olan arayış, ancak ondaki izleri takip etmelidir. Sanat; sanatçının ya da başka bir şeyin temsilcisi değil aynı zamanda bir üretim makinesi olarak göstergelerin, imgelerin, figür ve zamanın birleştirilmiş sentezi olarak sürekli üretim hâlinindedir. Sanat her bir duyarlılıkta fark ve duygulanım üretir, temsilden ise uzaklaşır.

Sanatın güç kazanımı, sentezleme özgünlüğünden vukuu bulmaktadır. Sanat göstergeleri özü taşımaz; doğrudan, ortaya çıkardığı yeni görme, duyma, duygu yolları sayesinde öze götürür (Cross, 2017: 177). Öz, kendi evreninin başlangıcı olarak göstergeleri üretir. Bir sanat eseri nasıl ki yaşlanmıyorsa özler de yaşlanmazlar; onlar sürekli olarak kendisi, sürekli olarak sanatın evi konumundadırlar. İçindeki maddeleri maddelikten arındıran sanat, bir gösterge dünyası olarak öz tarafından bireyselleştirilir ve tekilleştirir.

Özler, sanatla ortaya çıktıklarında kendilerinin kurduğu bir zamanı da ortaya çıkarır. Sanatsal göstergelerin zamanı diyeceğimiz bu zaman, ebedî olarak yakalanan bir zamandır. Burada zamanı yakalanır kılan şey, bilinçtir. İster bilincin diğer süreci olsun isterse anlık bilinç olsun, burada özler, zamanla birleştirilerek sonsuz hareket veren bilince taşınmıştır. Bu, boşa giden ve kayıp zamana karşı kendini sürekli olarak kendi olarak tekrarlayan sanatsal bir zamandır. İstem dışına taşınan ya da bilincin dışına bir şekilde yerleşen özleri ise üzerindeki göstergeleri çözecek, doğasını keşfedecek gücümüzün olmaması sebebiyle kaçırmış oluruz. Fakat bu kaçırma, yok olan bir kaçırma olmanın aksine değişik süreçlerde yüzeye çıkan ve hareketli yapısından dolayı belirsiz zamanlarda yüzeyi gerebilen özlerdir.

Bilinç ve bilincin ansak alanında hareket eden sanat göstergelerine sarıldığımızda sanat, bize saf gerçekliği verdiği için doğal olarak öncelenir. Kendi saf özlerini açıklamamıza izin verir. Fakat istem dışının içinde kalan özlerle de belirsiz ve karanlık yakın ilişkileri olabildiği için, bu özleri doğrudan değil ikincil olarak imgelerle yüzeye çeken de sanat göstergeleridir. Ansak alanda ve bilincin dışında bitimsiz hareketlerinden dolayı bir şekilde maddilikten arınmış özler, bizim doğrudan ulaşacağımız özler değildir. Saf özlere ulaşmak bilinç kaosu durumuyla sanat eseri içinde bulunan göstergelerin yakalanmasıyla bu göstergelerin incelenme ve ayıklanmasıyla mümkündür. Ansak alanda ve bilinç dışında tanımadığımız özler de tanınır. Bu özleri tanımak sanatın da üzerinde bir paradoksu gerekli kılabilir. Sanat, ancak yakaladığı göstergelerden açımlayabildiğini bize sunduğu için istem dışımız üzerinde bir kısırlık olgusunu yaşar. Bu noktada sanat göstergelerinin yaptığı bir çıkış vardır. Sanat derinlerin özlerini ve göstergelerini yakalamak, ifşa etmek için diğer gösterge türlerini de kullanır; onları da bünyesinde işler. Sanat göstergelerin hayatı öncelenmesi de bu şekilde doğar.

Sanat göstergeleri saf düşüncenin bir yetisidir (Deleuze, 2016: 83). Göstergeye şart koşulanı ortaya çıkarmanın ve bu ortaya çıkarılanın da en yalın hâlini ancak saf düşünce mümkün kılmaktadır. Sanat, saf düşünce ile şeylere yalın bir hâl katar ve onları özlere dönüştürür hem gerçeği hem de elde etmek istediği ürünü ortaya çıkarır.

Sanat göstergeleri elit göstergelerdir. Saf düşünceyi olduğu gibi, saf bir arayışı ve bakış açısını da gerekli kılmaktadır. Sanat göstergeleri diğer bütün göstergelerin manipüle edilmişliğinin aksine onları da sakinleştiren, sabitleştiren ve hayatın içine taşıyan güçleri barındırır. Sanat göstergeleri, ileri düzey bir sorgulamayı ve zihin organizasyonunu gerekli kılar ve harekete geçirir. Saf düşünce ile özgür bir ortamın yaratılış temelini atmış olur. Sanat göstergeleri kendini bakış açısı olmayandan gizler, saf bir yorumu ve gerçek bir anlamı bu şekilde korumuş olur.

Sanat göstergelerini genel olarak bir cümlede Deleuze açısından ele aldığımızda, sanat göstergeleri elektromanyetik bir etkiyle birliktedir. Bundan dolayı birliktelikler kurar, harekete geçirir, yansıtır ve çarpar (Sauvagnargues, 2010: 203).

Göstergelerin farklı sistemleri olsa da birlikte bir dünyayı oluştururlar. Bütün gösterge türleri, sanat içinde kendine yer bularak sanatın bir etki olmasını sağlar. Sanat göstergeleri tek başına bir eseri işgal eden değil, aksine diğer bütün göstergeleri baskınlığıyla dönüştüren ve bir arada toplayan yapıdadır. O hâlde sanat; göstergelerin birliği, onların en temel dünyasıdır (Sauvagnargues, 2010). Sanat etki yaratma gücünü ise bir arada topladığı göstergelere kazandırdığı duyarlılıktan, nihai bir anlama olan yakınlığından almaktadır. Göstergeler ile şeylerin arasındaki ilişkinin ise mantıksal bir yanı mevcut değildir. Anlam, göstergelerde

verilen bir şey değildir (Semetsky, 2010). Ancak sanat göstergelerinde bulunan öz, bir etkiyle anlam ve göstergeyi, göstergenin özelliğine göre sanatta birleştirir.

Sonuç

Göstergelerin türü ne olursa olsun bizde ortaya çıkardıkları duygulanım ya da düşünüm bizi evrene davet eder ve evrene katılımımızı sağlar. Göstergeler, şeylerden ve mantık üstü durumlardan kaynak bulurlar. Özellikle özel yetilerin sanat üretimine olanak tanır ve özgünlüğü garanti ederler. Göstergelerin yorumlanış tarzı ise hayat içindeki kavramsal kişiliklerin ortaya çıkmasını sağlar. Fark, tamamıyla göstergelerle ilişkili olarak hayata dâhil olur ve göstergelerin yorumlanışı farkı ortaya çıkarır. O hâlde evrene katılırken bireyler olarak katılmamızı sağlayan şey de göstergelerin yorumuyla alakalıdır. Evrene bir şey ya da nesne olarak katılmanın dışında birey ve kavramsal tekil olarak katılmak, arayışın göstergeler üzerindeki yetisiyle doğrudan ilişkilidir. Deleuze'ün teyit ettiği öğrenmelerimizin göstergelerle ilgili olması durumu bize bir ipucu sunmaktadır. Öğrenmelerin aktarımlar üzerinden değil, yaratım ve yaşanımlar üzerinden göstergelerin farkında olarak sağlanması gerekliliğidir. Bu tarz bir katılım, nesne ve şey durumu olarak evrene katılım seviyesinden kavramsal katılım seviyesini getireceğinden dolayı, evrene katılmaya arayışı doyuran ve evrene katılımda arayışı canlı tutan bir anlam katacaktır.

Evren içinde olduğumuz ama göstergelerini yorumlayabildiğimiz bir dünya durumuna getirildiğinde göstergelerin ve şeylerin dünyasının birlikleri sağlanmış olacağından dolayı bireyin özgürlüğü desteklenmiş, özgünlüğü garantilenmiş olacaktır. Sanatsal bir yaşam tarzı sunmak, bireyin öğrenmelerinin ve hayata katılımının göstergeler düzeyinde geliştirilmesi hayatın *amor fati* olarak anlam kazanmasını sağlayacaktır. Bireysel dünyalarda ortaya çıkan farkların göstergelerden kaynaklandığının ve bunun da bir ölçütler sistemine dâhil olduğunun dikkate alınması, birer kural yaratma potansiyeli değil kuralları ortadan kaldırma, hayatı olaya davet etmektir. Duyarlılık; eğitilebilen, geliştirilebilen bir durum olarak öğrenmelerle de yakından ilişkili olup göstergenin arayışı desteklemesini ve rutinin değil *diaforasophia*'nın (*fark arayışı*) hayata katılımını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Altekin, M. (2019). *Gilles Deleuze'de Sanat ve Sanatın Kavramlarla İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Artuklu Üniversitesi, SBE, Mardin.
- Altuğ, T. (2017). *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 2016.
- Altuğ, T. *Dile Gelen Felsefe*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aras, K. (2013). *Gilles Deleuze Felsefesinde Özne oluşun Ontolojik Tasarım*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, , (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Aroles J, M. (2017). "Deciphering Signs: An Empirical Apprenticeship." *Ethnography*, Vol. 18, , No. 2.
- Bergson, H. (2015). *Madde ve Bellek*. Çev. Işıl, Ergüden, Dost Yayınları, Ankara.
- Cengiz, Y. (2018). "Felsefeyi Baştan Çıkarmak ve Kavram Pedagojisi." *Gerçeklik, Azu, ve Göçebelik Üzerine*. Ed. Zülküf Kara. Çizgi Yayınları, Konya.
- Cross, j. D. (2017). "Furtive Contemplations: Self, Time, and Affect in Deleuze". *CR: The New Centennial Review*, Sayı. 17.
- Çalıcı, S. (2020). *Oluş Serüveni*. Otonom Yayınları, İstanbul.
- Dankel, A. (1988). "Bilgi ve Nesne I Epistemizm ile Gerçeklik Arasında Çağdaş Tartışmalar.", *Felsefe Tartışmaları*, Cilt 3, s. 78.
- Deleuze, G. (2007). *Kritik ve Klinik*, Çev. Uysal, İnci, Norgunk Yayınları, İstanbul.
- Deleuze, G. ve Guattarı, F. (2015c). *Felsefe Nedir*, Çev. Ilgaz, Turhan YKY, İstanbul.
- Deleuze, G. (2016a). *Proust ve Göstergeler*, Çev. Meral, Ayşe, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Deleuze, G. (2017). *Fark ve Tekrar*. Çev. Yalım, Burcu ve Koyuncu, Emre, Norgunk Yayınları, İstanbul.
- Dejanovic, S. (2014). "Deleuze's New Meno: On Learning, Time, and Thought", *The Journal of Aesthetic Education*, Vol. 48, No. 2.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji*, Çev. Birkan, İsmet, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Dilthey, W. (2017). *Hermeneutik ve Tin Bilimler*, Çev. Özlem, Doğan Notos Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (2019). *Varlık ve Zaman*. Çev. Ökten, Kaan, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2016). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*. Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul.
- Karaman, E. (2017). "Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması." *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, Sayı.34, İstanbul, s. 25-36.
- Kılıç, S. (2013). *Deleuze-Guattari Şizoanaliz Yaratıcı Bir Fark ve Arzu Ontolojisi*. Sentez Yayınları, Ankara.
-

-
- Locke, J. (2013). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. Çev. Hacıkadıroğlu, Vehbi, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Mıkıcs, D. *Jaques Derrida Kimdir*. Çev. M. B. Gürsoy, M. Burak, Fol Yayınları, İstanbul, 2019.
- Platon (2015). *Timaios*. Çev. Akderin, Furkan, Say Yayınları, İstanbul.
- Proust, M. (2019). *Kayıp Zamanın İzinde Yakalanan Zaman*. Çev. Hakmen, Roza, YKY İstanbul.
- Rifat, M.(2009). *Gösterge Bilimin Abc'si*. Say Yayınları, İstanbul.
- Rifat, M. (2019). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları, İstanbul.
- Saussure, D. F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Vardar, Berke, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Sauvagnergues, A. (2010). *Deleuze ve Sanat*. Çev. Sarıca, Nurten, DeKi Yayınları, Ankara.
- Sayın, Ö. (2014). *Göstergebilim ve Sosyoloji*. Anı Yayınları, Ankara.
- Zourabichvili, F. (2011). *Deleuze Sözlüğü*. Çev. Kılıç, A. Ufuk, Say Yayınları, İstanbul.